

Xodjaeva T.A.

PANJOB ADABIYOTI

o'quv qo'llanma

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK INSTITUTI

Xodjaeva T.A.

PANJOB ADABIYOTI

O'QUV QO'LLANMA

Toshkent – 2014

R

UDK: 891.4

BBK: 83.3 (0) 9

X – 14

“Panjob adabiyoti” o‘quv qo‘llanmasi Shimoliy Hindiston adabiyotlaridan biri – panjob adabiyotining qadimgi davrlardan hozirgi zamongacha bo‘lgan davrini o‘z ichiga oladi va asosan, magistratura yo‘nalishida o‘rganiladi.

U O‘zbekiston bilan adabiy aloqalar rivojida muhim o‘rin tutgan bo‘lib, 1958 yildan boshlab rivojlanib kelmoqda hamda panjob adabiyoti va madaniyatining milliy o‘ziga xosligini tushunib olishga yordam beruvchi birinchi qadam hisoblanadi.

Ushbu o‘quv qo‘llanma Toshkent davlat sharqshunoslik institutida davlat ilmiy-texnika dasturlari doirasida amalga oshirilayotgan F-1-139 «Sharq xalqlari adabiyoti tarixi va janrlar tipologiyasi» nomli ilmiy-tadqiqot loyihasi doirasida tayyorlandi.

Mas’ul muharrir: *f.f.n., dots. Muxibova U. U.*

Taqrizchilar: *prof. Mirkazimov S. M.*

f.f.n., dots. Muxibova U. U.

Toshkent davlat sharqshunoslik instituti o‘quv-uslubiy kengashi tomonidan nashrga tavsiya etilgan (Bayonnoma № 4, 18.04.2014)

© Toshkent davlat sharqshunoslik instituti, 2014

KIRISH

PANJOB ADABIYOTINI O'RGANISH TARIXI

Ma'ruza maqsadi:

1. Panjob adabiyotini o'rganishda G'arb tadqiqotchilarining o'rni.
2. Rossiya va O'zbekistonda panjob adabiyotining o'rganilishi.

Tayanch iboralar: *Serampur missiyasi, Ludxiana missiyasi, «Adi Grantx», ingliz hindshunosligi, rus panjobshunosligi, Moxan Singx Devana, Gopal Singx Dard.*

Panjob tili va adabiyotini ilmiy o'rganishning dastlabki tajribalari Serampur va Ludxiana missiyasi faoliyati bilan bog'liq.

Boy materiallardan foydalangan kapitan D. Kanningxemning sanskrit tarixini o'rganishdagi o'ta muhim va jiddiy tadqiqotlarida, u panjob adabiyotida sikkizm bilan bog'liq bo'lgan bir qancha asarlarga shunchaki ta'rif berish bilan cheklanib qolmay, bir qator tarjimalardan parchalar ham keltirgan. Panjob adabiyotiga maxsus bag'ishlangan dastlabki ish 1854 yilda Bengaliyada Osiyo jurnalisti Dj. Abbat tomonidan chop ettirilgan. Tadqiqotchilar F.A. Stil va R.K. Gesipl xalq og'zaki ijodi – folklor yig'ishga katta e'tibor berganlar, biroq ular ba'zan muallifi bor asarlarni ham qo'shib yuborganlar, xususan, X. Shoxning «Sassi va Punnu» qissasi bunga misol bo'la oladi. Ularning ishlari nashrlarda alohida e'lon qilingan va ulardan eng ko'p qiziqish uyg'otib, alohida ahamiyatga ega bo'lgani 1884-1900 yillarda R.K. Temp tomonidan nashr ettirilgan 3 tomlik panjob folkloridir.

Panjob adabiyotini o'rganishda taniqli filolog E. Trump tomonidan tarjima qilingan «Adi Grantx»¹ asarining ahamiyati katta. U tarjima bilan cheklanib qolmay, diniy, adabiy yodgorliklarni ham tadqiq etdi.

¹ sikkizm dinining muqaddas kitobi.

1885 yilda Tornton «Panjob tili va folklori» maqolasini chop ettirdi. XX asr boshlarida M.A. Makolifning sikkizimning juda chuqur, boy, noyob manbalarga asoslangan sikkizim dini haqidagi jiddiy tadqiqoti paydo bo'ldi. Birin-ketin X.A. Ruzom, Ch. Svinerton va boshqalarning folklor haqidagi ma'lumotlari nashr qilindi.

Taniqli olim Dj. Grirson «Adi Grantx» asarini panjob adabiyotining eng qadimgi ijod namunasi deb hisobladi. U panjobliklarning folklorini yuqori baholadi. Uning fikr-mulohazalari Evropa hindshunoslarining panjob adabiyotiga bo'lgan munosabatlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatdi.

Shunday qilib, ingliz hindshunoslari ilmga sezilarli miqdorda panjob xalq og'zaki ijodi va adabiyotining rivojlanishida yaxlit bir manzarani ko'rsatib bera olmadilar.

Evropa hindshunoslarining boshqa maktab vakillari ham panjob adabiyotiga e'tibor qaratdilar. E. Trumpan tashqari, nemis hindshunoslari panjob adabiyotiga yuzaki qo'l urdilar. M. Vinternitts o'zining asosan, sanskrit va prakrit tilidagi madaniy yodgorliklarga bag'ishlangan hind adabiyoti tarixi haqidagi monumental ishida panjob adabiyotiga bir necha abzats ajratdi, xolos. Nemis hindshunosi G. Glazenakpaning Hindiston adabiyoti tarixi haqida yozilgan mashhur ishida panjob adabiyoti haqidagi qismini panjoblik filolog Banarasi Das yozgan.

Rus hindshunoslarining panjob adabiyotiga bo'lgan qiziqishi ham bir necha ishlarda ko'rindi. S.F. Oldenburgning panjob ertaklari to'plamiga yozgan taqrizini esa bu boradagi maxsus ish deb atasa bo'ladi. N.P. Minayev arxivida uning panjobliklar adabiyotiga maxsus qiziqishini tasdiqlovchi qo'lyozma materiallari bor.

XX asrning 20-yillarida Hindistondagi milliy ozodlik harakati tufayli Moskva, Sankt-Peterburg, Toshkent hindshunoslik markazlarida hind xalqining milliy madaniyatini chuqur o'rganish borasida katta burilish yuzaga keldi. Hind adabiyoti muammolarini o'rganishda, ayniqsa, panjob adabiyotida anchagina ishlar qilindi. Hindshunoslar ishida panjob adabiyotini ilk bor maxsus tilga olinishini biz

akademik A.P. Barannikovning Katta Sovet Entsiklopediyasining birinchi tomi nashri uchun yozilgan «Hind adabiyoti» maqolasida ko‘ramiz. Urushdan keyingi yillarda I.S.Rabinovich va N.I. Tolstoylarning panjob adabiyotini targ‘ib qilgan va alohida adiblarning ijodiga tavsif berilib, baho bergan bir qator maqolalari chop etildi. 1863 yilda I.D. Serebryakov o‘zining «Panjob adabiyoti» monografiyasini chop ettirdi.

1914 yilda panjoblik muallif panjob ma‘rifatparvarligining taniqli arbobi Budx Singxning panjob adabiyotini tarixiy jarayon yo‘nalishi bilan mutanosib holda bog‘lab, adabiyotshunoslikka oid birinchi ishi nashrdan chiqdi.

1914 yildan boshlab panjob adabiyotshunosligida o‘shish ko‘zga tashlandi. Panjob adabiyoti tarixi bilan bog‘liq masalasida qilingan ishlarning umumlashma tavsifiga e‘tibor berildi. Ayniqsa, Moxan Singx Devon, Gonay Singx Dardlarning tadqiqotlari qiziqarlidir.

O‘zbekistonda panjob adabiyoti bilan tanishish XX asrning 50-yillariga, ya‘ni jurnal va gazeta sahifalarida Toshkentda (1958 yil) bo‘lib o‘tgan Osiyo va Afrika mamlakatlari yozuvchilarining konferentsiyasiga bag‘ishlangan qator materiallar bosib chiqarilgan yillarga to‘g‘ri keldi. Hind yozuvchilari ichida panjob yozuvchilari ham bor edi. 50-yillarda taniqli panjob shoirasi Amrita Pritam she‘rlarining o‘zbek tilidagi tarjimai nashr qilindi. G.Singx, K.S. Duggal, B.Gargi, P.S.Safir va boshqa panjob so‘z san‘ati ustalarining asarlari «O‘zbekiston xotin-qizlari», «Sharq Yulduzi», «Zvezda Vostoka» va boshqa jurnallarda rus va o‘zbek tillarida chop etildi. 60-80 yillarda hindshunos T.A. Xodjaeva panjob adabiyoti masalalari, xususan, A. Pritam ijodi haqida qator maqolalar chop ettirdi. 1991 yil Dehlida uning panjob tilida «A. Pritam nasrchiligi» nomli monografiyasi va 2007 yil Toshkentda kengaytirilgan shaklda rus tilida «Xudojestvennaya proza A. Pritam» va 15 ta ilmiy maqolasi nashrdan chiqdi. O‘zbek-panjob madaniy va adabiy aloqalariga bag‘ishlangan monografiyasi 2012 yilda nashr qilindi: «O‘zbek-hind madaniy, adabiy aloqalari tarixidan», «Pendjabskaya literatura». –T.: 2007.

Mundarija

Kirish.....	3
1-mavzu. IV-XIII asrlarda panjob adabiyoti.....	8
2-mavzu. Sikxizm va «Adi Grantx»	13
3-mavzu. XVII asrda panjob adabiyotidagi nasr va «qissa» janri taraqqiyoti.....	18
4-mavzu. XVIII asrda lirik va vatanparvarlik she'riyatining rivojlanishi	23
5-mavzu. Namdxari sektasi (mazhabi) (XVIII asrning ikkinchi yarmi – XIX asr birinchi yarmi)	27
6-mavzu. Yangi davr romannavisligining shakllanishi (XIX asrning oxiri).....	31
7-mavzu. XX asrda zamonaviy panjob romannavisligi.....	35
8-mavzu. Panjobning bo'linishi. XX asr 40-yillaridagi adabiy jarayon.....	39
9-mavzu. XX asrning 40-80-yillari. Shoira, prozaik va publisist A. Pritamning ijodiy faoliyati	43
10-mavzu. Panjob adabiyotida qisqa hikoyalar janri va dramaning rivojlanishi	52
11-mavzu. XX asrning 40-yillari va kxushvant singx ijodi.....	56
12-mavzu. Panjob adabiyotida hindu-musulmonlar masalasi	60
13-mavzu. Kartar Singx Duggalning ijodi.....	66
14-mavzu. Panjob va O'zbekistonning adabiy aloqalari	72
Glossariy	79
Test savollari.....	80
Adabiyotlar	89